
**ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА. ПОРІВНЯЛЬНЕ
ПРАВознавство. ІСТОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ**

УДК 340.13.072.22(477)

Ірха Юрій Богданович,
кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
провідний науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,
доцент Дніпровського
гуманітарного університету, м. Дніпро, Україна,
ORCID ID 0000-0002-6442-0974

**СУЧАСНІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ
ТА СУТНОСТІ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ**

У статті досліджено теоретичні та правові підходи до визначення поняття та сутності корупції в Україні та світі. Проаналізовано визначення корупції, яким керуються в таких міжнародних організаціях, як ООН, Рада Європи, НАТО, ОЕСР та Transparency International, а також у стратегічних документах США. Розглянуто визначення корупції в українському законодавстві та науковій літературі. Наголошено на необхідності комплексного підходу до протидії корупції, що включає правові, соціально-економічні та культурні аспекти. Зроблено висновок про важливість формування антикорупційної культури в суспільстві та розроблення диференційованих стратегій протидії корупції.

Ключові слова: корупція, різновиди корупції, наслідки корупції, протидія корупції, антикорупційне законодавство України, міжнародні антикорупційні стандарти, права і свободи людини, національна безпека.

Постановка проблеми. Корупція як складне та багатогранне соціальне явище супроводжує людство протягом усієї його історії, починаючи з зародження перших форм влади та економічних відносин. Її витoki сягають давніх часів, коли з появою ієрархічних структур управління та розвитком обміну товарів і послуг виникла можливість зловживання службовим становищем, повноваженнями або можливостями в своїх інтересах чи інтересах третіх осіб. Історичні джерела з різних куточків світу – від держав Стародавнього світу та епохи Античності до Середньовіччя, Нового та Новітнього часу – містять численні згадки про корупційні практики, такі як підкуп суддів, правоохоронців чи чиновників, приховування доходів, зловживання владою, розкрадання державного майна та торгівля посадами.

Корупційні прояви хоча й можуть відрізнятися за масштабом та специфікою, фіксуються як у монархіях, так і в республіках, охоплюючи широкий спектр політичних систем – від демократичних з розвинутими інститутами громадянського суспільства до

© Irkha Yurii, 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\).1](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).1)

Issue 3-4(65-66) 2024

<https://naukaipravookhorona.com/>

авторитарних та тоталітарних, де контроль за владою часто є обмеженим або відсутнім. Рівень соціально-економічного розвитку суспільства, будь то низький, середній чи високий, також не є визначальним фактором уникнення корупційних практик. Корупція може процвітати в умовах економічної нестабільності та слабких інституцій, але також успішно адаптується до умов розвиненої економіки та формально сильних, але корумпованих інституцій.

Проблема корупції, попри численні спроби її подолання, залишається однією з найгостріших суспільних проблем сучасності, у тому числі для України. Різноманітні стратегії протидії – від репресивних санкцій до превентивних заходів, спрямованих на трансформацію соціальних норм, не забезпечили повного викорінення цього явища. У низці країн корупція набула системного характеру, інфільтрувавшись у різні сфери суспільного життя та ставши інтегральною складовою державного управління на всіх рівнях, правоохоронної системи, регіонального та корпоративного менеджменту, системи правосуддя, а також політичних, комерційних та міжособистісних відносин. Це підкреслює складність і багатоаспектність феномену корупції та зумовлює потребу в пошуку нових, ефективніших підходів до боротьби з нею. Вважаємо, що для розробки та успішної реалізації ефективної антикорупційної політики першочерговим завданням є здійснення ґрунтовного та всебічного наукового вивчення концепту «корупція».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поширеність корупції в Україні зумовлює значний науковий інтерес до дослідження її сутності, детермінант, типології та механізмів протидії. Ця проблематика є предметом вивчення багатьох науковців. Значний внесок у цю сферу зробили такі вчені, як О.Ю. Бусол, В.М. Гаращук, Б.М. Головкін, О.О. Кваша, О.М. Костенко, З.А. Загине́й-Заболотенко, М.І. Мельник, О.П. Мусієнко, Є.В. Невмержицький, В.М. Олуйко, Є.Д. Скулиш, В.М. Трепак та інші. Незважаючи на наявний масив наукових праць, проблема корупції в Україні зберігає свою гостроту та зумовлює необхідність постійного оновлення наукових знань та практичних підходів до протидії цьому явищу.

Метою дослідження є аналіз теоретичних та нормативних підходів до визначення поняття та сутності корупції як в Україні, так і світі, для прогнозування її подальшої еволюції, а також збагачення наукового дискурсу з питань протидії корупції, стимулювання подальших досліджень та обговорень у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корупція має феноменальну здатність до пристосування до реалій сьогодення, еволюціонуючи та трансформуючись під впливом соціальних, економічних, політичних та технологічних змін. Вона здатна мімікрувати, набуваючи нових форм та методів, щоб обійти запобіжні заходи та системи контролю, а також може маскуватися під законні дії, використовуючи прогалини в законодавстві або нечіткість правового регулювання. Корупція спроможна проникати в різні сфери суспільного життя, від державних інституцій та бізнесу до освіти та охорони здоров'я, адаптуючись до специфіки кожної з них. Ця всепроникність у поєднанні із деструктивними наслідками створюють значну загрозу національній безпеці держави. Ефективна протидія цьому явищу потребує не фрагментарних, а скоординованих та масштабних зусиль як на національному, так і міжнародному рівні.

На загальноєвропейському рівні, за твердженнями С.В. Шевчука, існує чітка позиція, що корупція становить серйозну загрозу верховенству права, демократії та правам людини, вона нівелює соціальну справедливість, перешкоджає економічному розвитку та загрожує належному функціонуванню ринкової економіки [1]. Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) вважає, що на додаток до руйнування національної економіки корупція може становити загрозу безпеці. Це явище негативно впливає на довіру до державних установ та на соціальну згуртованість у суспільстві. Боротьба з корупцією – довготривалий процес, якщо вона вкоренилася в суспільному житті, то її важко подолати одноразовими заходами [2].

У спеціальному дослідженні зазначеної комісії «Мірило правовладдя» наголошено, що корупція призводить до свавілля та зловживання владою, оскільки рішення не будуть прийматися відповідно до закону, що призведе до того, що рішення будуть довільними за своєю природою. До того ж корупція може порушувати рівне застосування закону, а отже, підриває самі основи верховенства права. Хоча корупція стосується всіх трьох гілок влади, особливе занепокоєння вона викликає у судових, прокурорських та правоохоронних органів, які відіграють важливу роль у забезпеченні ефективності антикорупційних зусиль. Запобігання та покарання за корупційні діяння є важливими елементами антикорупційних заходів, які розглядаються в різних міжнародних конвенціях та інших документах [3].

Усвідомлюючи загрозу корупції для розвитку людства, Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), Рада Європи та інші міжнародні організації постійно акцентують увагу на необхідності посилення антикорупційних заходів нормативного, організаційного та просвітницького характеру. При цьому у фундаментальних міжнародних правових документах універсального чи регіонального рівня відсутня узгоджена дефініція корупції. Натомість у цих документах визначаються антикорупційні стандарти та загальні підходи до протидії корупції на міжнародному та національному рівнях.

Ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН Конвенції проти корупції стало значним кроком у зміцненні глобальних зусиль з протидії цьому явищу. На сьогодні цю конвенцію підписало 140 держав, а 191 стали країнами-учасниками [4]. У зазначеній конвенції наголошено, що корупція породжує серйозні проблеми і загрози для стабільності й безпеки суспільств, що підриває демократичні інститути й цінності, етичні цінності й справедливість та завдає шкоди сталому розвитку й принципу верховенства права. Корупція вже не є локальною проблемою, а перетворилася на транснаціональне явище, яке впливає на суспільства й економіки всіх країн, що зумовлює винятково важливе значення міжнародного співробітництва в галузі запобігання корупції та контролю за нею [5]. Хоча Конвенція ООН проти корупції не містить визначення терміна «корупція», вона зобов'язує держави створювати ефективні юридичні та інституційні механізми з протидії корупції, у тому числі через криміналізацію певних видів корупційних діянь.

Вітаючи ухвалення цієї конвенції Генеральний секретар ООН вказав, що корупція – це підступна чума, яка має широкий спектр руйнівних наслідків для суспільства. Вона підриває демократію та верховенство права, призводить до порушення прав людини, спотворює ринки, погіршує якість життя та дозволяє процвітати організованій

злочинності, тероризму та іншим загрозам безпеці людини. Прийняття Конвенції ООН проти корупції є чітким сигналом про те, що міжнародна спільнота сповнена рішучості запобігати корупції та контролювати її. Це попередження корумпованим особам про те, що зрада суспільної довіри більше не буде толеруватися. Вказана конвенція підтверджує важливість основних цінностей, таких як чесність, повага до верховенства права, підзвітність і прозорість для сприяння розвитку і перетворення світу на краще місце для всіх [6].

У межах Ради Європи основоположними антикорупційними документами є Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією та Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. Вказані конвенції, хоча й мають різні сфери застосування, однак вони тісно пов'язані та доповнюють одна одну у протидії різноманітним корупційним проявам.

Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією акцентує увагу на криміналізації корупційних діянь та встановленні уніфікованих стандартів для кримінального переслідування осіб, відповідальних за вчинення таких злочинів. Документ імперативно вимагає від держав-членів імплементації адекватних кримінальних покарань та гарантування ефективного розслідування корупційних правопорушень [7]. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією акцентує увагу на захисті прав осіб, які зазнали збитків внаслідок корупційних дій, та забезпеченні їхнього права на отримання компенсації за завдану шкоду. Конвенція визначає корупцію як «пряме чи опосередковане вимагання, пропонування, надання або отримання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, що є порушенням належного виконання будь-якого обов'язку особою, яка отримує хабар, неправомірну вигоду чи можливість її отримання, або відповідною поведінкою такої особи» [8].

Обидві конвенції спрямовані на протидію корупції, яка розглядається не просто як окремий злочин, а як явище, що підриває основи демократії, верховенства права, державного управління, економічного розвитку та моралі. Ці акти створюють потужний антикорупційний механізм на міжнародному та національному рівнях.

На теренах Європи істотний внесок у розуміння корупції та її загроз робить Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ). Хоча ЄСПЛ не має чітких повноважень щодо протидії корупцією, він розглядає це питання в численних рішеннях, виявляючи свою позицію щодо природи та загрози корупції для держав-членів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У своїх рішеннях ЄСПЛ не сформував дефініції корупції, але він звертає увагу на важливості протидії руйнівному впливу корупції на верховенство права в демократичному суспільстві [9]. Цей суд вважає, що корупція є ендемічним лихом, яке підриває довіру громадян до своїх інституцій, а тому національна влада повинна зайняти рішучу позицію щодо винних у корупції [10].

У Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО) відсутній правовий документ, в якому було б визначено узгоджений зміст терміна «корупція» для усіх держав-членів. Згідно з Політикою НАТО з виховання доброчесності корупція та неефективне урядування становлять загрозу безпеці, оскільки підривають засади демократії, верховенства права, економічного розвитку, довіру суспільства до оборонних інституцій і негативно впливають на обороноздатність [11]. У Керівництві Об'єднаного коман-

дування НАТО «Забезпечення доброчесності під час проведення військових операцій», наголошено, що «корупція – це зловживання публічними ресурсами, довіреною владою або повноваженнями з метою отримання приватної вигоди». При цьому, під терміном «приватний» розуміють сім'ї, клани, громади, організації та воєнізовані формування, а під терміном «вигода» – фінансові, політичні та інші блага, у тому числі вимоги надання сексуальних послуг.

У Об'єднаному командуванні НАТО корупція асоціюється з незаконними платежами, шахрайством і розкраданням з метою отримання особистої вигоди (від дрібної до великої), а також із «захопленням держави». Останнє розглядають як вид системної політичної корупції, при якій приватні інтереси суттєво впливають на процеси прийняття державних рішень на власну користь. Вважається, що корупція також включає в себе: перерозподіл коштів, протекціонізм, незаконні витрати, спеціальний захист, зловживання владою, становищем і повноваженнями з метою отримання політичної або особистої вигоди. У НАТО виокремлюють такі рівні корупції:

- 1) дрібна корупція – повсякденна корупція, наприклад, при наданні товарів чи послуг;
- 2) системна корупція – існує в межах певної структури через відсутність нагляду або організаційні та процедурні недоліки;
- 3) кримінальна корупція – включає злочинців або організації, які вимагають гроші або ресурси в обмін на захист або пільговий доступ до бізнес-можливостей;
- 4) велика корупція – відбувається на найвищих рівнях влади і вимагає значного залучення політичних, юридичних та економічних суб'єктів високого рівня [12, с. 7–8].

Організація економічного співробітництва та розвитку розглядає корупцію як активне або пасивне зловживання повноваженнями публічних службовців (призначених або обраних) для отримання приватної фінансової або іншої вигоди [13, с. 106]. Експерти з цієї організації зазначають, що хоча корупційна поведінка набуває різноманітних проявів, однією з найбільш шкідливих її форм є корупція, пов'язана з незаконним використанням влади посадовими особами, які обіймають найвищі посади в державній ієрархії, та/або політиками, з метою отримання вигоди для себе та свого оточення. На їхнє переконання, високопосадова корупція зазвичай тягне за собою масові розкрадання та значні неправомірні вигоди для відповідних посадових осіб та пов'язаних з ними осіб. Як правило, вона стосується значних і важливих для суспільства проєктів, що в кінцевому підсумку завдає серйозної шкоди державним інтересам. До того ж життєво важливим системам держави може загрожувати складна мережа взаємопов'язаних високопосадовців та їхнього оточення, включаючи підконтрольних політиків і засоби масової інформації, фейкові неурядові організації та проплачених впливових осіб у соціальних мережах, які об'єднані спільними корупційними інтересами [14, с. 3].

Міжнародна організація «Transparency International» сформувала власне поняття терміна «корупція», під яким розуміє зловживання довіреною владою для отримання приватної вигоди. Вона вважає, що залежно від обсягів втрачених коштів та сектору, в якому вона відбувається, корупцію варто класифікувати на велику, дрібну та політичну.

Вважається, що велика корупція – це дії, вчинені на високому державному рівні,

DOI (Issue): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\)](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65))

Issue 3-4(65-66) 2024

які спотворюють політику або основне функціонування держави, дозволяючи лідерам отримувати вигоду за рахунок суспільного блага. Дрібна корупція – це повсякденне зловживання довіреною владою публічними службовцями нижчої та середньої ланки у взаємодії зі звичайними громадянами, які часто намагаються отримати доступ до базових товарів чи послуг у таких місцях, як лікарні, школи, поліцейські відділки та інші установи. Політична корупція – це маніпулювання політикою, інституціями та правилами проведення процедури при розподілі ресурсів та фінансування з боку осіб, які приймають політичні рішення і зловживають своїм становищем для збереження влади, статусу та багатства [15, с. 14, 23, 35]. Transparency International переконана, що корупція підриває довіру, послаблює демократію, перешкоджає економічному розвитку та ще більше посилює нерівність, бідність, соціальні розбіжності та екологічну кризу. Викриття корупції та притягнення корупціонерів до відповідальності можуть відбутися, лише якщо ми розуміємо, як працює корупція та системи, які її уможливають [16].

У Стратегії національної безпеки США (2022 р.) наголошено, що корупція становить фундаментальну загрозу верховенству права. У разі, коли урядовці зловживають державною владою заради приватної вигоди, це погіршує бізнес-середовище, підриває економічні можливості та поглиблює нерівність. Корупція також сприяє зниженню суспільної довіри до державних інституцій, що, в свою чергу, може посилити привабливість неліберальних акторів, які використовують народне невдоволення для отримання політичної вигоди [17, с. 36].

Відповідно до Стратегії США з протидії корупції (2021 р.) урядовці, які зловживають публічною владою заради приватної вигоди, здійснюють більше, ніж просто привласнення незаконних статків. Корупція позбавляє громадян рівного доступу до життєво важливих послуг, заперечує право на якісну охорону здоров'я, громадську безпеку та освіту, погіршує бізнес-середовище, підриває економічні можливості та посилює нерівність. Також вона часто призводить до порушень прав людини і зловживань, а також може стимулювати міграцію. Як фундаментальна загроза верховенству права корупція руйнує інституції, підриває суспільну довіру та підживлює суспільний цинізм щодо ефективного та підзвітнього врядування.

У вказаній антикорупційній стратегії зазначено, що фахівцями доведено, що корупція суттєво обмежує здатність держав ефективно реагувати на кризи у сфері охорони здоров'я, вирішувати проблеми зміни клімату, міграції та нерівності у всіх її формах, а також сприяє нестабільності держави. У країнах з високим рівнем корупції населення частіше страждає від порушень прав людини і з меншою ймовірністю намагається боротися з цими порушеннями. Держави з ендемічною корупцією є більш вразливими для терористичних мереж, транснаціональних організованих злочинних угруповань та торговців людьми. анські урядовці виокремлюють такі форми корупційних проявів:

- 1) велика корупція – коли політичні еліти розкрадають великі суми державних коштів або іншим чином зловживають владою заради особистої чи політичної вигоди;
- 2) адміністративна корупція – зловживання довіреною владою з метою отримання приватної вигоди (зазвичай державними службовцями низького та середнього рівня) у

взаємодії з громадянами та приватним сектором, у тому числі з метою обходу офіційних правил та здирництва з громадян в обмін на їхні базові послуги;

3) клептократія – уряд, контрольований чиновниками, які використовують політичну владу для привласнення багатства своєї нації;

4) захоплення держави – коли приватні структури неналежним чином і корупційно впливають на процес прийняття рішень у країні задля власної вигоди;

5) стратегічна корупція – коли уряд використовує корупційні практики як зброю у своїй зовнішній політиці [18, с. 4, 6].

Експерти Управління ООН з наркотиків і злочинності наголошують, що корупція зачіпає кожного і може призвести до:

– послаблення інституцій та несправедливості – корупція підриває основи демократичних інститутів, спотворюючи виборчі процеси, викривляючи верховенство права та створюючи неефективні системи управління;

– незахищеності – корупція загрожує безпеці та структурам безпеки. Її результатом може стати незадоволення і недовіра до лідерів, державних інституцій та верховенства права, і, зрештою, розкручування спіралі гніву і заворушень. Корупція сприяє торгівлі наркотиками і людьми та іншим формам організованої злочинності, роблячи наш світ більш нестабільним і небезпечним;

– зменшення добробуту – корупція стримує економічне зростання, інновації та сталий розвиток. Там, де корупція поширена, прямі іноземні інвестиції не заохочуються; бізнес неохоче інвестує через спотворену конкуренцію, високі витрати на ведення бізнесу та значні юридичні та репутаційні ризики;

– погіршення дотримання прав людини – корупція підриває демократію, управління та права людини, послаблюючи державні інститути, які є основою справедливого та рівноправного суспільства з доступом до правосуддя для всіх;

– неможливості отримання базових послуг – корупція призводить до розпорошення коштів, призначених для надання основних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта, чиста вода, санітарія та житло. Корупція є основною перешкодою для здатності уряду задовольняти базові потреби своїх громадян;

– меншення зайнятості – корупція зменшує можливості працевлаштування. В умовах, коли рішення про працевлаштування приймаються не на засадах справедливості, чесності та рівності, громадяни позбавляються можливостей працевлаштування;

– екологічних катастроф – корупція створює загрозу для обмежених ресурсів планети Земля. Деякі з найскладніших екологічних проблем у світі спричинені корупцією [19].

Системний аналіз іноземних джерел дає підстави стверджувати, що на міжнародному рівні не існує одного узгодженого визначення терміна «корупція». У міжнародних документах описують її, виділяючи спільні ключові елементи. Це свідчить про консенсус щодо сутності явища, навіть за відсутності формальної дефініції. Загалом корупція розуміється як зловживання довіреною владою (службовим становищем, повноваженнями або можливостями) для отримання приватної вигоди. Ця вигода може бути матеріальною (грошові кошти, майно, послуги, матеріальні цінності) або нематеріальною

(протекціонізм, доступ до інформації, вплив на рішення, збереження влади, політична підтримка). Корупційні дії порушують встановлені правила, норми та обов'язки, що покладаються на особу, яка займає певну посаду у публічному чи приватному секторі. Корупція передбачає порушення службових обов'язків або етичних норм поведінки. Особа, яка вчиняє корупційне діяння, діє всупереч інтересів суспільства, держави або організації, в якій вона працює.

У світі корупція розглядається як істотна загроза міжнародній та національній безпеці, яка здатна підірвати демократичні інститути, нівелювати права і свободи людини, зруйнувати верховенство права, перешкодити економічному розвитку, порушити соціальну стабільність. Крім того, цей феномен сприяє поширенню організованої злочинності та тероризму.

В Україні нормативне розуміння терміна «корупція» надано у законі «Про запобігання корупції», відповідно до якого корупція розглядається як використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [20].

Хоча нормативне визначення корупції є досить широким, однак воно не повністю відображає всю складність та багатогранність цього явища. У дефініції не враховуються соціальні, економічні, політичні та культурні чинники, які породжують та підтримують корупційні прояви. Крім того, у зазначеному законі обмежується коло суб'єктів корупції особами, які займають певні посади, хоча корупційні діяння можуть вчиняти й інші категорії громадян, наприклад, представники бізнесу, громадських чи релігійних організацій, медіа, а також науковці, освітяни, волонтери тощо.

Українські вчені більш широко підходять до розуміння корупції ніж вітчизняний парламент. Водночас у науковців відсутня єдність щодо дефініції терміна «корупція». На переконання О.О. Макухіна, це пояснюється тим, що корупція є багатоаспектним соціально-економічним, політичним та моральним явищем, що складається з цілого комплексу протиправних дій і неетичних вчинків, а отже, досить складно дати єдине, вичерпне визначення цього поняття, яке б відрізняло корупційні явища від таких, що не є корупційними в усіх випадках [21, с. 59].

В.М. Гаращук, А.О. Мухатаєв пропонують розглядати корупцію у чотирьох вимірах:

- 1) соціальному – корупція – це використання посадовою особою наданих їй повноважень і можливостей для незаконного особистого збагачення;
- 2) політико-економічному – корупція означає привласнення посадовими особами власності та інших вигод (економічний аспект поняття) опосередковано – шляхом отримання влади (політичний аспект);
- 3) кримінологічному – значення корупції обмежують лише тими сторонами соці-

ального і політекономічного її значення, які відображають її антисоціальні, суспільно небезпечні і кримінально-протиправні сутність і зміст;

4) кримінально-правовому – корупція є суспільно небезпечним діянням, суб'єктом якого є посадові особи, що визначені законом, які використовують посадові повноваження з корисливою зацікавленістю і в цілях особистого збагачення [22, с. 4].

На переконання М.М. Луценка та Л.І. Щербини, корупцію варто розглядати як різновид соціальної корозії, яка роз'їдає й руйнує насамперед органи державної влади та державу й суспільство загалом. У її основі, зокрема, лежать такі вікові традиції взаємодії в суспільстві, як «послуга за послугу» (лат. «do ut des» – «даю, щоб ти дав») [23, с.143]. За твердженнями М. Нинюк та І. Нинюк, під корупцією слід розуміти аморальне явище, яке охоплює цілеспрямоване здійснення або нездійснення будь-якої дії при виконанні службових обов'язків, вимагаючи та приймаючи при цьому, насамперед, незаконні матеріальні стимули [24, с. 73]. В.М. Трепак визначає корупцію як соціальне, системне явище, що полягає в неправомірному використанні особами, які мають владні чи управлінські повноваження, власного становища, статусу, авторитету в особистих або корпоративних інтересах, що призводить до розкладання, деградації влади та соціального управління [25, с. 192]. Є.В. Невмержицький розглядає корупцію як систему негативних поглядів, переконань, установок і діянь окремих громадян, посадових осіб владних інститутів, державних, громадських та приватних організацій, політичних партій, спрямованих на задоволення корисливих інтересів шляхом підкупу, зловживання владою, хабарництва, надання пільг та переваг у супереч суспільним відносинам [26, с. 62].

За визначенням М.І. Мельника, корупція характеризує основні соціальні процеси, які відбуваються в державі та суспільстві й відображає найбільш значущі для держави й суспільства проблеми. У корупції проявляється неефективність влади й економіки, недосконалість найбільш важливих державних та суспільних інститутів. У країнах, де корупція набуває значного поширення і суттєвого впливу на соціально-економічні процеси, вона із соціальної аномалії (патології) поступово перетворюється на звичайний спосіб вирішення проблем, стає нормою функціонування влади і стилем життя значної частини громадян. Корупція як соціальне явище існує в певних інституціональних межах, у яких відбувається взаємовплив між нею та економічними, політичними, правовими, соціальними процесами [27, с. 10].

Повсюдна поширеність корупції зумовлює її визначення як суттєвої загрози національній безпеці будь-якої держави. У зв'язки з цим вбачається досить аргументованими твердження Г.П. Фердмана, що корупція та корупційна злочинність на сучасному етапі державотворення стають не лише одним з основних джерел соціальної напруженості в суспільстві, а й перешкодою на шляху здійснення соціально-політичних та економічних реформ, а отже, реалізації життєво важливих інтересів України загалом. Вчений наголошує, що з огляду на складність корупції, її масштабність та надзвичайну різноманітність проявів, цей феномен загрожує усім складовим національній безпеці, зокрема:

1) у сфері державної безпеки через її поширення в органах державної влади та зрощення бізнесу і політики;

2) у внутрішньополітичній сфері через порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод людини і громадянина;

3) в економічній сфері через переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними [28, с. 201–202].

Опрацювання позицій вчених щодо поняття та сутності корупції дає підстави стверджувати, що корупція є досить складним соціально-правовим явищем, яке характеризує різноманітні прояви делінквентної поведінки громадян, які працюють у публічній чи приватній сфері, спрямованої на отримання для себе чи третіх осіб матеріальних та/або нематеріальних благ, за допомогою використання свого службового становища (посадового авторитету, особистого авторитету, повноважень, службових зв'язків, лояльності, можливостей, зокрема доступу до інформації чи ресурсів) або службового становища іншої особи всупереч інтересів суспільства, держави чи організації, в якій вони працюють.

Висновки. Узагальнюючи, можна констатувати, що корупція в Україні та світі є і ще довго буде серйозною проблемою, яка підриває основи демократії, гальмує економічний розвиток та поглиблює соціальну нерівність.

За своєю сутністю корупція становить масштабне соціально-правове явище деструктивного характеру, що генерує значні ризики для стабільного та ефективного функціонування суспільства. Різноманітність нормативних та наукових підходів до визначення корупції свідчить про її складну природу та багатогранність. Корупція розглядається не лише як окремий злочин чи правопорушення, а як системне явище, що пронизує різні сфери суспільного життя та становить серйозну загрозу національній безпеці кожної держави.

На сьогодні все ще не існує універсальних методів та способів протидії корупції. Ефективність антикорупційних заходів залежить від контексту та потребує врахування специфіки кожного виду корупційних проявів, що зумовлює необхідність розробки та застосування диференційованих стратегій, адаптованих до конкретних умов та факторів. Наприклад, протидія «корупції через необхідність» вимагає комплексних соціально-економічних реформ, тоді як протидія «корупції через жадібність» потребує посилення організаційно-правових механізмів забезпечення контролю, прозорості та відповідальності.

На наше переконання, ефективна протидія корупції вимагає застосування комплексного підходу, що інтегрує правові, соціально-економічні та культурні виміри цього феномену. Окрім удосконалення нормативно-правової бази та діяльності правоохоронних органів, першочерговим завданням є формування антикорупційної культури в суспільстві. Це передбачає підвищення рівня правової свідомості громадян, забезпечення транспарентності та підзвітності діяльності як публічних інституцій (органів державної влади та місцевого самоврядування), так і суб'єктів приватного сектору (підприємств, установ та організацій).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шевчука С.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 3682 Кримінального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nh01d710-19#u2> (дата звернення: 08.08.2024).
2. Adopted Final Opinion on the Law on Government Cleansing (Lustration Law) of Ukraine as would result from the amendments submitted to the Verkhovna Rada on 21 April 2015, adopted by the Venice Commission at its 103rd Plenary Session (Venice, 19-20 June 2015). Venice, 19 June 2015. CDL-AD(2015)012. Opinion No. 788/2014. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2015\)012-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2015)012-e) (дата звернення: 05.08.2024).
3. Rule of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016). Strasbourg, 18 March 2016. CDL-AD(2016)007. Study No. 711/2013. URL: [https://venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-ad\(2016\)007-e](https://venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-ad(2016)007-e) (дата звернення: 06.08.2024).
4. Status of the United Nations Convention against Corruption. URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-14&chapter=18#EndDec (дата звернення: 08.08.2024).
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 10.08.2024).
6. Secretary-General Lauds Adoption by General Assembly of United Nations Convention Against Corruption. URL: <https://press.un.org/en/2003/sgsm8977.doc.htm> (дата звернення: 10.08.2024).
7. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 04.08.2024).
8. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 174) від 04.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text (дата звернення: 10.08.2024).
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Matanović v. Croatia» від 04.04.2017 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:\[%22001-172466%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:[%22001-172466%22]) (дата звернення: 10.08.2024).
10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Creangă v. Romania» від 23.02.2012 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-109226%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-109226%22]) (дата звернення: 04.08.2024).
11. NATO Building Integrity Policy, Endorsed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_135626.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 10.08.2024).
12. Building Integrity in Operations: ACO Handbook. NATO. February 2020. 52 p.
13. OECD Glossary of Statistical Terms. Paris. OECD Publishing. 2008. 601 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264055087-en>.
14. OECD. Combatting High-level Corruption in Eastern Europe: Insights and Solutions. 2024. Paris. OECD Publishing. 115 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/3c82f87d-en>.
15. Transparency International. The Anti-Corruption Plain Language Guide. Berlin. July 2009. 55 p.
16. What is corruption? URL: <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption> (дата звернення: 12.08.2024).
17. National Security Strategy. The White House. Washington, D.C. October 2022. 48 p. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf> (дата звернення: 12.08.2024).

18. United States Strategy on Countering Corruption. The White House. Washington, D.C. December 2021. 38 p. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/12/United-States-Strategy-on-Countering-Corruption.pdf> (дата звернення: 12.08.2024).

19. Corruption and sustainable development. URL: http://www.anticorruptionday.org/documents/actagainstcorruption/print/corr18_fs_DEVELOPMENT_en.pdf (дата звернення: 02.08.2024).

20. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700–VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 02.08.2024).

21. Макухін О.О. Поняття корупції в Україні та ЄС: порівняльний аналіз, адміністративно-правовий аспект. Вчені записки Кримського федерального університету імені В.І. Вернадського. *Юридичні науки*. 2013. № 2–1 (2). С. 55–61.

22. Гаращук В.М., Мухатаєв А.О. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія. Харків: Право, 2010. 144 с.

23. Луценко М.М., Щербина Л.І. Корупція в Україні: сучасний стан і проблеми протидії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. Вип. 15(2). С. 142–145.

24. Нинюк М., Нинюк І. Корупція як фактор загрози національній безпеці та суспільному ладу України. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 2. С. 71–76.

25. Трепак В.М. Особливості дефініції поняття «корупція». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 181–194

26. Невмержицький Є.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія. Київ: КНТ. 2008. 363 с.

27. Мельник М.І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. 31 с.

28. Фердман Г.П. Корупція як одна з головних загроз національній безпеці України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2024. Том 35 (74). № 1. С. 201–205.

REFERENCES

1. Okrema dumka suddi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy Shevchuka S.V. stosovno Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 59 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) statti 368-2 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. “Dissenting opinion of the Judge of the Constitutional Court of Ukraine Shevchuk S.V. on the Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of 59 Members of Parliament of Ukraine on the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of Article 368-2 of the Criminal Code of Ukraine”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nh01d710-19#u2> (Date of Application: 08.08.2024) [in Ukrainian].

2. Adopted Final Opinion on the Law on Government Cleansing (Lustration Law) of Ukraine as would result from the amendments submitted to the Verkhovna Rada on 21 April 2015, adopted by the Venice Commission at its 103rd Plenary Session (Venice, 19-20 June 2015). Venice, 19 June 2015. CDL-AD(2015)012. Opinion No. 788/2014. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2015\)012-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2015)012-e) (Date of Application: 05.08.2024) [in English].

3. Rule of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016). Strasbourg, 18 March 2016. CDL-AD(2016)007. Study No. 711/2013. URL: [https://venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-ad\(2016\)007-e](https://venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-ad(2016)007-e) (Date of Application: 06.08.2024) [in English].

4. Status of the United Nations Convention against Corruption. URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-14&chapter=18#EndDec (Date of Application: 10.08.2024) [in English].

5. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty koruptsii. "United Nations Convention against Corruption" dated October 31, 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (Date of Application: 10.08.2024) [in Ukrainian].
6. Secretary-General Lauds Adoption by General Assembly of United Nations Convention Against Corruption. URL: <https://press.un.org/en/2003/sgsm8977.doc.htm> (Date of Application: 10.08.2024) [in English].
7. Kryminalna konventsiiia pro borotbu z koruptsiieiu vid (ETS 173). "Criminal Law Convention on Corruption (ETS 173)" dated January 27, 1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (Date of Application: 04.08.2024) [in Ukrainian].
8. Tsyvilna konventsiiia pro borotbu z koruptsiieiu (ETS 174). "Civil Law Convention on Corruption (ETS 174)" dated November 04, 1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text (Date of Application: 10.08.2024) [in Ukrainian].
9. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Matanović v. Croatia». "Judgment of the European Court of Human Rights in the case of 'Matanović v. Croatia'" dated April 04, 2017. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:\[%22001-172466%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:[%22001-172466%22]) (Date of Application: 10.08.2024) [in English].
10. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Creangă v. Romania». "Judgment of the European Court of Human Rights in the case of 'Creangă v. Romania'" dated February 23, 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-109226%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-109226%22]) (Date of Application: 04.08.2024) [in English].
11. NATO Building Integrity Policy, Endorsed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_135626.htm?selectedLocale=uk (Date of Application: 10.08.2024) [in English].
12. Building Integrity in Operations: ACO Handbook. NATO. February 2020. 52 p. [in English].
13. OECD Glossary of Statistical Terms. Paris. OECD Publishing. 2008. 601 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264055087-en> [in English].
14. OECD. Combatting High-level Corruption in Eastern Europe: Insights and Solutions. 2024. Paris. OECD Publishing. 115 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/3c82f87d-en> [in English].
15. Transparency International. The Anti-Corruption Plain Language Guide. Berlin. July 2009. 55 p. [in English].
16. What is corruption? URL: <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption> (Date of Application: 12.08.2024) [in English].
17. National Security Strategy. The White House. Washington, D.C. October 2022. 48 p. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf> (Date of Application: 12.08.2024) [in English].
18. United States Strategy on Countering Corruption. The White House. Washington, D.C. December 2021. 38 p. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/12/United-States-Strategy-on-Countering-Corruption.pdf> (Date of Application: 12.08.2024) [in English].
19. Corruption and sustainable development. URL: http://www.anticorruptionday.org/documents/actagainstcorruption/print/corr18_fs_DEVELOPMENT_en.pdf (Date of Application: 08.08.2024) [in English].
20. Pro zapobihannia koruptsii. "On Prevention of Corruption": Law of Ukraine dated October 14, 2014, No. 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (Date of Application: 02.08.2024) [in Ukrainian].
21. Makukhin, O.O. (2013). Poniattia koruptsii v Ukraini ta YeS: porivnialnyi analiz, administrativno-pravovyi aspekt. "The Concept of Corruption in Ukraine and the EU: Comparative Analysis, Administrative and Legal Aspect". *Scientific notes of the Crimean Federal University named after Vernadsky. Legal Sciences*, 2-1 (2), 55-61 [in Ukrainian].

DOI (Issue): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\)](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65))

Issue 3-4(65-66) 2024

22. Harashchuk, V.M., Mukhtaev, A.O. (2010). Aktualni problemy borotby z koruptsiieiu v Ukraini: monohrafiia. "Actual problems of combating corruption in Ukraine: monograph". Kharkiv: Pravo. 144 p. [in Ukrainian].
23. Lutsenko, M.M., Shcherbyna, L.I. (2015). Koruptsiia v Ukraini: suchasnyi stan i problemy protydii. "Corruption in Ukraine: current state and problems of counteraction". *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, 15(2), 142-145 [in Ukrainian].
24. Nyniuk, M., Nyniuk, I. (2015). Koruptsiia yak faktor zahrozy natsionalnii bezpetsi ta suspilnomu ladu Ukrainy. "Corruption as a factor of threat to national security and social order of Ukraine". *Historical and Legal Journal*, 2, 71-76. [in Ukrainian].
25. Trepak, V.M. (2015). Osoblyvosti definitsii poniattia «koruptsiia». "Features of the definition of the concept of 'corruption'". *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 4, 181-194 [in Ukrainian].
26. Nevmerzhytskyi, Ye.V. (2008). Koruptsiia v Ukraini: prychyny, naslidky, mekhanizmy protydii: monohrafiia. "Corruption in Ukraine: causes, consequences, mechanisms of counteraction: monograph". Kyiv: KNT. 363 p. [in Ukrainian].
27. Melnyk, M.I. (2002). Kryminolohichni ta kryminalno-pravovi problemy protydii koruptsii. "Criminological and Criminal Law Problems of Combating Corruption". Thesis for a Doctor of Law degree: 12.00.08. Kyiv, 31 p. [in Ukrainian].
28. Ferdman, H.P. (2024). Koruptsiia yak odna z holovnykh zahroz natsionalnii bezpetsi Ukrainy. "Corruption as one of the main threats to the national security of Ukraine". *Scientific Notes of Taurida V.I. Vernadsky National University. Series: Public management and administration*, 35 (74), 1, 201-205 [in Ukrainian].

UDC 340.13.072.22(477)

Irkha Yurii,

Candidate of Juridical Sciences, Honored Lawyer of Ukraine,
Leading Researcher of the State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
Associate Professor of the Law Department
of Dnipro Humanitarian University, Dnipro, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-6442-0974

MODERN THEORETICAL AND LEGAL APPROACHES TO UNDERSTANDING THE CONCEPT AND ESSENCE OF CORRUPTION IN UKRAINE AND ABROAD

The article provides a comprehensive analysis of theoretical and legal approaches to understanding the concept and essence of corruption in Ukraine and abroad. Importance of the study is stipulated by the prevalence of corruption phenomena in the modern world, and their destructive impact on various spheres of public life and national security of the States. The author emphasizes the historical conditionality of corruption, its ability to adopt to changes in the socio-economic and political context, and the need for a thorough scientific study of this phenomenon to develop effective anti-corruption strategies. The purpose of the article is to analyze the existing theoretical and regulatory approaches to the definition of corruption in order to predict the further evolution of this concept and enrich the scientific discourse in this area.

© Irkha Yurii, 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\).1](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).1)

Issue 3-4(65-66) 2024

<https://naukaipravookhorona.com/>

The study includes an analysis of international legal documents, including the UN Convention against Corruption, the Council of Europe Criminal and Civil Conventions on Corruption, NATO documents, documents of the Organization for Economic Cooperation and Development, and strategic documents of the United States. The author states that there is no universal definition of the term “corruption” at the international level, but emphasizes the existence of consensus on the key elements of this phenomenon: abuse of entrusted power for private gain. It analyzes various forms and levels of corruption, as well as its impact on various spheres of society, from the economy and politics to human rights and the environment.

The article pays special attention to the analysis of the legal definition of corruption in Ukraine enshrined in the Law “On Prevention of Corruption”. The author notes that this definition, although quite broad, does not fully reflect the complexity and multifaceted nature of this phenomenon. In particular, it limits the circle of corrupt actors to persons holding certain positions and does not take into account social, economic, political and cultural factors that contribute to corruption. In this regard, the author analyzes the scientific approaches of Ukrainian scholars to the definition of corruption, which offer a broader interpretation of this concept, taking into account various aspects of its manifestation.

The paper emphasizes that corruption remains a serious problem for both Ukraine and the international community. The author emphasizes that the effectiveness of anti-corruption measures depends on the context and requires taking into account the specifics of each type of corruption. He argues that a comprehensive approach to combating corruption is needed, and that this approach must integrate the legal, socio-economic and cultural dimensions of this phenomenon.

Keywords: corruption, types of corruption, consequences of corruption, combating corruption, anti-corruption legislation of Ukraine, international anti-corruption standards, human rights and freedoms, national security.

Отримано 25.09.2024